Pezh-c'hoari nevez evit ar vugale
2016

Enez al Legumaj
L'île aux légumes

diwar ar vojenn eus Bro-Alamagn Ar Soner Fleüt a Hamelin

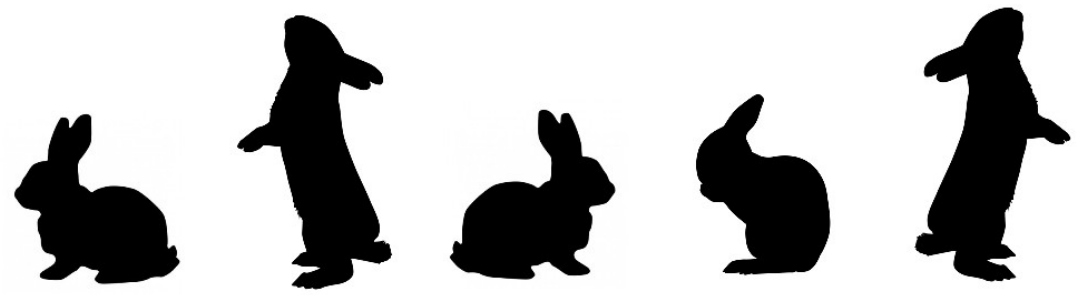

Diverrañ

I – An gontadenn: Penaos e teuas enez al legumaj da vezañ Enez Werc'h.....3

II – Ar vojenn dastumet gant ar vreudeur Grimm.....6

III – Oberennoù savet diwar ar gontadenn.....8

IV – Ar pezh-c'hoari savet gant Ar Vro Bagan.....11

V – An danvez studi.....12

VI – Fichenn deknik.....12

I – Ar Gontadenn : Penaos e teuas Enez al Legumaj da vezañ Enez Werc'h

Savet eo bet ar gontadenn-mañ gant Goulc'han Kervella diwar ur vojenn gozh eus Bro-Alamagn, *Der Rattenfanger von Hamelin* (Ar paker razhed a Hamelin):

D'ar 26 a viz Even eus ar bloavezh 1284 e voe aloubet Ker-Hamelin gant milieroù a razhed. Debret e voe pep tra ganto ha rivinet kêriz.

Den na tra na zeue a-benn da gas al loened kuit. Kinnig a reas an aotrou maer mil pezh aour d'an neb a gasfe ar razhed er-maez eus Hamelin. Dont a reas ur soner fleüt hag a gasas al loened d'e heul betek ar stêr Weser, hag o beuziñ en dour. Pa zeuas ar soner da c'houlenn e c'hopr – mil pezh aour – e voe nac'het outañ ha taolet mein outañ. Neuze e stagas da seniñ adarre ha kuit bugale Hamelin war e lerc'h pell-pell diouzh o zud.

Penaos e teuas Enez al Legumaj da vezañ Enez Werc'h

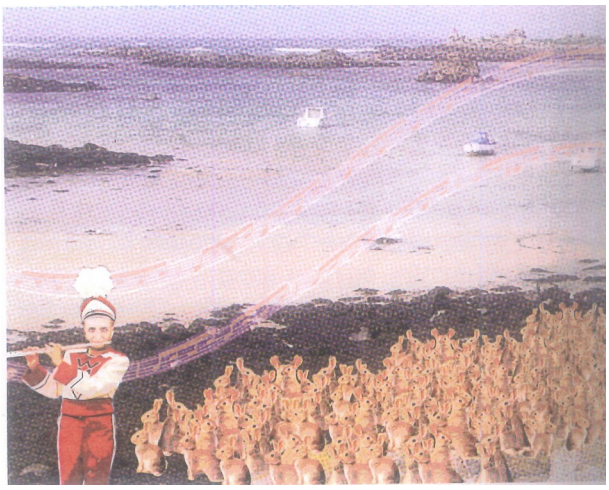

Un enezenn gaer e oa anezhi. Na re vras na re vihan. Izel war-gorre ar mor, douar mat enni. Klouar e oa an amzer en enezenn. Ral e oa ma veze skorn er goañv, ha sec'hor vras en hañv. Goudoret e oa diouzh an avelioù uhel gant pezhiadoù reier ha melladoù klegeroù. Se zo kaoz ma kreske mat-kenañ an trevadoù enni, trempet gant teil ar chatal ha bezhin an aodoù tro-war-dro. Al legumaj dreist-holl a veze gounezet eno, kaol-fleur, artichaod, ognon, chalotez, karotez, avaloù-douar, pour, piz bihan, fav glas, rabez ruz, konkombrez, kourjetez hag all... Un nebeud frouezh ivez, tomatez, sivi, kastrilhez, spezad, avaloù, per, babu ha bleunioù kaer, eiestr, roz-kamm, tulipez ha kement zo. Fred bras a oa dezho, ker e vezent gwerzhet er vro a-bezh. Sed ma oa deuet eneziz da vezañ pinvidik-mor. Ha brudet-bras Enez al Legumaj, ma teue tud a bell vro d'he gweladenniñ. Dre vor rak ne veze distru an enezenn nemet d'ar reverdioù brasañ ha c'hoazh ! Pa veze disall-mat gant ar mor.

Siwazh ur walenn vras a oa kouezhet war Enez al Legumaj. Abaoe un nebeud bloavezhioù e oa stankoc'h-stankañ ar c'honikled enni. Ken e veze krignet ha debret al legumaj ganto. Dic'hastet ar parkadoù kaol, karotez, ognon, ken e oa un druez. Ne chome nemet delioù, gwrizioù anezho war o lerc'h.

Klasket o doa eneziz a bep seurt doareoù da zont a-benn outo : lakaat louzoù d'o lazhañ, stignañ rouedoù d'o fakañ, gripiji, lasoù-kroug, toulloù-trap, chaseourien da zistrujañ anezho. Kazeg a veze graet bep tro, mont a rae an tenn er c'hleuz ! Van ebet ne rae al loenedigoù daonet a veze gwelet o c'haloupat ken disoursi ha tra.

«Pevar dipadapa
Daou ibilig sonn hag un toullig kaka !»

Ken stank all e oant atav ha niverusoc'h-niverusañ, rak gouennari buan ha fonnus a raent spontus, diwar al legumaj yac'hus moarvat. Dic'hastet e oa ar vro, rivinet Yann gouer... Dizale e rankfent mont war an hent da glask o bara pe d'an aod da vrennika.

Un drovezh e teuas en enezenn ur soner yaouank. Klevet en doa anv diwar-benn ar c'honikled. Deuet e oa da soñj dezhañ eus ur gontadenn en doa bet desket er skol. En Hamelin, ur gêr eus Bro-Alaman e oa an istor o tremen, da vare ar Grennamzer. Aloubet e oa bet ar gêr binvidik-se gant razhed, razhed du, razhed a bep tu... Ma 'z eas ar soner yaouank da gaout an aotrou maer, ur c'houeriad pinvidik ha galloudus anezhañ.

«Kinnig a ran deoc'h kas ar c'honikled er-maez eus an enezenn.
- Ha penaos e ri ? eme ar maer disfizius
- Gant va fleüt ! emezañ en ur ziskouez ar benveg a oa gantañ en e sac'h, a-ispilh ouzh e c'houzoug. - Ma ! Biskoazh kemend-all ! eme ar maer en ur c'hoapaat.
- En ober a rin, eme ar soner, start war e gilhoroù. Sur eo ha n'eo ket marteze !
- Klask ober atav ! a respontas ar maer.
- Ha petra a rofec'h din evit al labour ?
- Pegement a c'houlennez ?
- Ur yalc'had mil pezh aour evit va strollad sonerien a-benn gellout seniñ ha kaout ur sal evit gellout deskiñ.
- Bez' po anezho ! eme ar maer en ur soñjal ennañ e-unan n'en defe ket ezhomm reiñ an arc'hant-se dezhañ.»

Graet ar marc'had ha da geñver ar reverdi vras, an hini vrasañ abaoe meur a vloaz, 118 anezhi, e teuas ar soner en-dro. Ha p'edo ar mor en e zarze e krogas d'ober tro an enezenn en ur seniñ ar fleüt. Ur son gaer, melkonius hag a skoe ar galon. Mantret e oa an holl en enezenn, dour en o daoulagad, chomet a-sav e-kreiz o labour. Ha mantretoc'h c'hoazh an debrerien legumaj. Paouez a raent da zebriñ, o divskouarn savet sonn war o fenn, o daoulagad o rigadellañ, hag ez aent da heul ar soner; eus kement liorzh, kement jardin, kement prad, kement park, kement mechoù, kement kloz e tifoupe konikled. Pa voe echu tro an enezenn e oa un arridennad loened o fevar garig war e lerc'h, mil, daou vil, tri mil, diaes e oa gouzout. Hag ar soner da ziskenn en aod, ha dre an hent a stage an enezenn ouzh an douar bras, mont betek an tevenn, en tu all. UI lev hanter diouzh an enezenn, iskis e oa gwelet ar strollad o vont war-raok, ar soner o seniñ drant bremañ ha war e lerc'h milieroù a gonikled savet war o divhar a-dreñv, o piltrotat war an traezh.

Mantret oa ar besketaerien en aod, dre greiz kranketa, brennika, ormela, rigadelia, kregineta, kontellega, kouilhoù-kezeka, istra, meskla, grilheta, ha legestra.., hag ar vezhinaenen o talia, bezhina ha piokata...

Pa droas al lanv ha pa voe truiet an enezenn adarre, ne oa konikl ebet ken en Enez al Legumaj. Ur pezh you a dregernas ac'hano. Bodet e oa an holl eneziz war ar vri o sellet ! Ur pezh mell gouel a voe graet en nozvezh-se. En devezh war-lerc'h e oa menet ar mor ha truiet e chomfe an enezenn ac'han da veur a vloaz. Dizañjer eo e teufe ar c'honikled en-dro war c'hiz.

Kerkent hag echu ar gouel, arabat e oa koll amzer nag arc'hant, e stagas an eneziz da lakaat legumaj en douar adarre. Dizale e oa goloet-holl an enezenn a drevadoù founnus ha saourus. Dizale e oa pinvidik-mor an dud adarre. Ha disoñjet ganto pennad skrijus ar c'honikled. Ha disoñjet a-grenn ar soner yaouank.

Tri bloaz war-lerc'h, da geñver ur reverdi vras, ne oa ket unan da zistruiañ an enez, e teuas ar soner en-dro gant e vignoned. Gant ur vag e teujont. Bez' edo ar soner, gantañ ur fleüt,

bez edo an dalabarderien pep a vombard ganto, ar viniaouerien gant o biniaoù, an daboulinerien, paotred ha merc'hed an dreujenn-gaol, an delenn, boest-an-diaoul ha kement benveg sonerezh. Souezhet-marv e voe an aotrou maer dre-greiz c'hwennat e legumaj.

«Deuet on da c'houlenn hor gopr.
- Peseurt gopr ? a c'houlennas ar maer.
- Ar gopr ho poa kinniget din : ur yalc'had mil pezh aour hag ur sal evit labourat.
- Mil pezh aour evit ul labour ken dister, Dal ! Emezañ, en ur dennañ ur pezh diouzh e c'hodell. Ur pezh aour ! Ne dalv ket ouzhpenn.
- Ur pezh aour ! Prometet 'poa...
- Kae kuit bremañ. Ne fell ket din klevet trouz da fleüt ken.
- Keuz ho pezo, aotrou maer ! Keuz ho pezo ! eme ar soner en ur vont kuit, e vignoned d'e heul.»

Dastum a reas ar maer ar pezh aour a oa chomet war an douar ha kenderc'hel da c'hwennat e legumaj, ken dibreder ha tra.

Prestik e voe klevet ar fleüt o seniñ ha war he lerc'h ar bombardoù, ar biniaoù, an taboulinoù, an telennoù, an treujennoù-kaol, boest-an-diaoul hag all. Sevel a reas ar gouerien o c'hein diwar o labour. Edo ar sonerien o tostaat hag e welent al legumaj o tont er-maez eus an douar ha mont d'o heul. Ar c'haol, an artichaod, ar pour, ar c'harotez, an avaloù-douar, ar piz, ar c'honkombrez, an ognon... Kaer o doa kregiñ enno, briata anezho, pakañ anezho, e tec'hent kuit diouto ha mont war-lerc'h ar sonerien. «Nad it ket kuit !» a lavarent, dour en o daoulagad. «Chomit ganeomp !» Prestik e oa un dibunadeg iskis war ar vri, ar sonenen, an eil war-lerc'h egile, al legumaj war o lerc'h, o tañsal, o lammat, o fringal, laouen an tamm anezho.

Mantret e voe an dud en aod o kranketa, grilheta, ormela, brennika, rigadella... o welet ar sonerien war ur vag hag al legumaj war o lerc'h war-gorre an dour, o vont etrezek an douar bras.

War ar vri edo ar gouerien o sellet outo gant o zrañchoù, pechoù, gwignetoù, restell, pili hag all... hag oc'h astenn o daouarn, dour en o daoulagad. «Na dit ket kuit !» Ne chome penn-legumaj ebet er parkeier.

Aet e oa an holl legumajoù da heul ar sonerien. Betek ar Menez-Are. Eno e kavjont bod e douar ar menez, disteroc'h met karantezusoc'h anezhañ.

En Enez al Legumaj ne ziwanas penn-legumaj ebet ken. Ma 'z eas an douar mat da fraost, an enezenn da ouezeri. Ma rankas an enezidi mont war-lerc'h o bara dre hentoù ar bed.

Ha ma teuas an enezenn da vezañ gwerc'h. Enez-Werc'h a voe graet anezhi diwar neuze.

Goulc'han Kervella, miz Here 2010

II – Ar vojenn dastumet gant ar vreudeur Grimm

Dastumet eo bet ar vojenn-se gant ar vreudeur Grimm en o dastumadenn Deutsche Sagen (mojennoù Bro-Alamagn) e 1816. Un tammig kemm o deus digaset en istor.

Le joueur de flûte de Hamelin des frères Grimm[1]

La vie était facile pour les habitants d'Hamelin en Allemagne.

Les pauvres n'étaient pas trop pauvres, et les riches avaient beaucoup plus que nécessaire.

Au lieu d'être contents, ces gens se montraient égoïstes, et ne pensaient qu'à festoyer. Les parents trouvaient que les enfants leur causaient trop de soucis.

C'est alors qu'un horrible événement eut lieu à Hamelin...

En cette veille de Noël 1283, les habitants étaient en pleins préparatifs de la fête. Partout on pouvait humer les effluves de jambons et de dindes en train de rôtir, de gâteaux et de tartes en train de cuire.

Au milieu de tout ce remue ménage, personne ne remarqua un rat qui se faufilait à travers les portes de la ville. Il fut suivi d'un autre, puis d'un autre.

Au bout de cinq minutes, il y avait une centaine de rats, au bout d'une heure ils étaient plus d'un millier.

Et bientôt, la ville entière fut envahie.

Les rats se glissaient sous les portes, grimpaient le long des gouttières, et tombaient en grappes dans les cheminées.

Les gens essayèrent vainement de sauver quelque nourriture, mais les rats dévoraient tout. Bientôt il ne resta plus rien des préparatifs de la fête.

Au matin de Noël, les rats étaient partout : dans les armoires, sous les lits, dans les chaussures, et jusque dans les berceaux.

Épouvantés, les gens se rendirent à l'Hôtel de ville pour demander au maire de faire quelque chose. Lors d'une réunion d'urgence, le maire et ses conseillers mirent au point un plan à base de pièges et de poison pour débarrasser Hamelin des rats.

Hélas, les rats se montrèrent si malins et si vigoureux qu'ils évitèrent les pièges et dévorèrent le poison comme si c'était du sucre.

Le troisième jour, il n'y avait plus rien à manger. Alors les rats dévorèrent les oreillers, les livres, les chaises et les tables Ils poursuivaient les chiens et tuaient les chats. Ils mordaient les gens dans leur lit, et personne ne pouvait plus dormir. Celui qui voulait s'habiller découvrait des rats nichés dans ses chaussures.

Désespéré, le maire décida finalement d'offrir mille pièces d'or la personne qui pourrait débarrasser la ville de ce fléau.

Le quatrième jour, un étranger arriva à Hamelin et demanda à voir le maire :

- J'ai entendu dire que vous offriez mille pièces d'or à celui qui délivrerait la ville de ses rats.

Le maire demanda :

- Cela est vrai, mais qui êtes vous ?

- On m'appelle le Joueur de flûte. Je sais comment vous aider.

1Source: Les frères Grimm. *Le joueur de flûte de Hamelin des frères Grimm* [en ligne]. Centerblog, 2010, mis à jour le 23 novembre 2015 [consulté le 24.11.2015]. Disponible sur: http://arcus.centerblog.net/12855-le-joueur-de-flute-de-hamelin-des-freres-grimm

- Très bien, acquiesça le maire, si vous pouvez nous débarrasser des rats, vous toucherez la récompense.

L'étranger quitta l'Hôtel de ville et se dirigea vers la place du marché. Il commença à jouer une étrange mélodie sur une simple flûte en bois. Dès les premières notes, les rats cessèrent de manger pour écouter la chanson du Joueur de flûte. Puis, d'un même mouvement, tous accoururent des ruelles, détalèrent des maisons, et s'élancèrent hors des boutiques pour venir se rassembler autour de lui.

Bientôt, la place du marché fut envahie de centaines de milliers de rats jouant toujours, l'étranger se mit à marcher à travers la ville. Les rats le suivirent et franchirent derrière lui les portes d'Hamelin.

Lorsqu'il atteignit les berges de la rivière, le Joueur de flûte s'immobilisa sans cesser de jouer de son instrument. Poursuivant leur galop, les rats se précipitèrent dans la rivière. Quand l'homme arrêta de jouer, tous les rats d'Hamelin sans exception avaient été engloutis. Les gens se mirent à chanter et danser de joie, les cloches de la ville carillonnèrent à toute volée.

Mais tout le monde avait oublié le Joueur de flûte, et lorsqu'il réapparut aux portes de la ville, le sourire du maire s'effaça. - J'ai tenu ma promesse, dit l'étranger, veuillez me donner les mille pièces d'or.

- Ah ! répondit le maire, vous voulez dire les cinquante pièces d'or. Tenez, les voici.

- Nous étions d'accord pour mille, pas pour cinquante, répartit le Joueur de flûte, ne manquez pas a votre promesse.

- Vous croyez que nous allons vous donner mille pièces d'or pour avoir joué un petit air de rien du tout sur votre flûte ?

- Cela ne vous a guère demandé de travail. Je vous offre cinquante pièces d'or, c'est à prendre ou à laisser !

Le Joueur de flûte fixa froidement le maire.

- Vous allez regretter ceci, dit-il, et il le quitta sans prendre la récompense.

Les semaines passèrent et la vie reprit 'a Hamelin comme avant. La ruse du maire avait fait économiser mille pièces d'or à la ville, et c'est le seul souvenir que les gens gardaient du Joueur de flûte.

Mais un matin, les habitants entendirent les doux accents d'une flûte, et ils comprirent que l'étranger était de retour. Comme il jouait son étrange et merveilleuse mélodie, tous les enfants d'Hamelin se rassemblèrent autour de lui en chantant, riant et dansant.

Leurs parents tentèrent de les retenir, mais ils étaient sous le charme de la musique du Joueur de flûte. Sans la moindre crainte, les enfants suivirent l'étranger. En procession, ils franchirent le pont sur la rivière et disparurent derrière les montagnes. Ni le Joueur de flûte ni les enfants ne réapparurent jamais à Hamelin.

Mais depuis ce jour là, lorsque le vent souffle de derrière les montagnes, l'on peut entendre des rires d'enfants heureux.

Les Frères Grimm

III – Oberennoù savet diwar ar gontadenn

Meur a oberenn zo bet savet diwarni (barzhonegoù, kontadennoù, kanaouennoù, c'hoariganoù, filmoù, romantoù, c'hoarioù video, pezhioù-c'hoari, tresadennoù- beo, abadennoù skinwel hag all,...).
E brezhoneg eo bet lakaet gant TES hag e stumm ur pezh-c'hoari gant Ar Vro Bagan, brezhoneg ha galleg.
Setu mañ da-heul un nebeut skouerioù:

- Ur barzhoneg savet gant Robert Browning ha skeudennet gant Kate Greenaway e 1842[2].

« And the muttering grew to a grumbling
And the grumbling grew to a mighty rumbling ;
And out of the houses the rats came trumbling. »

Et le murmure se fit bougonnement,
Et le bougonnement se transforma en un puissant grondement ;
Les rats se précipitaient hors des maison.

« And the little boys and girls,
With rosy cheeks and flaxen curls,
And sparkling eyes and teeth like pearls,
Tripping and skipping, ran merrily after
The wonderful music with shouting and laughter. »

Tous les enfants, garçons et filles,
Avec leurs joues rosées et leurs boucles blondes,
Leurs yeux pétillants et leurs dents comme des perles,
Cheminaient et sautillaient, suivant joyeusement
La merveilleuse musique à laquelle se mêlaient les cris et les rires.

2 Browning, Robert. *The Pied Piper Of Hamelin*. Frederick Warne and Co. 1888.48p.

- Ur ganaouenn savet gant Hugues Auffray e 1999[3].

« Un étranger est arrivé un beau soir.
De son pipeau il tirait des sons bizarres.
Ses cheveux longs lui donnaient l'air d'un vagabond.
[...]
Devant l'église il joua de son pipeau
Comme un berger pour rassembler le troupeau,
Et de partout les rats sortirent de leurs trous.
[...]
"C'est un sorcier!", s'écrièrent les bourgeois.
Tout le village déjà le désignait du doigt.
A coups de pierre et sans argent, ils le chassèrent.
[...]
Les p'tits enfants dans leurs chemises de nuit
Cherchaient le vent et le le pipeau dans la nuit.
Ils arrivèrent à la rivière et se noyèrent »

- Ur film savet gant Jacques Demy e 1972[4].

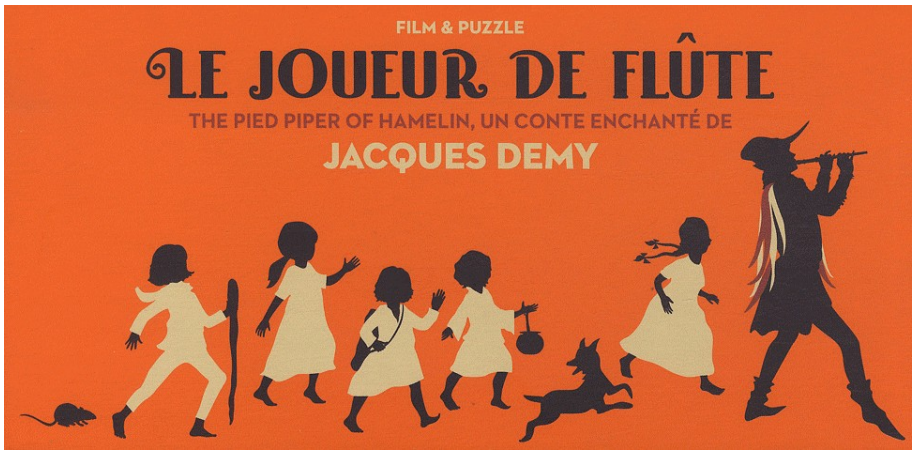

3 Auffray, Hugues, *Le Joueur de Pipeau*, Santiano, ULM, 1999.
4 Demy, Jacques. *Le joueur de flûte*. 1972.

- Levrioù evit ar vugale.

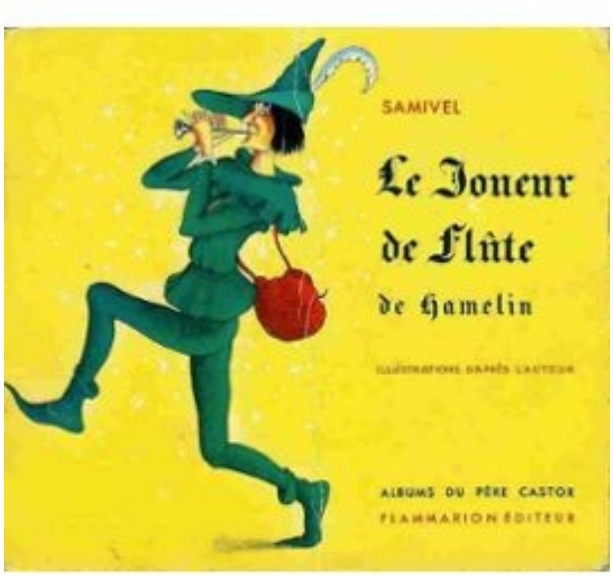

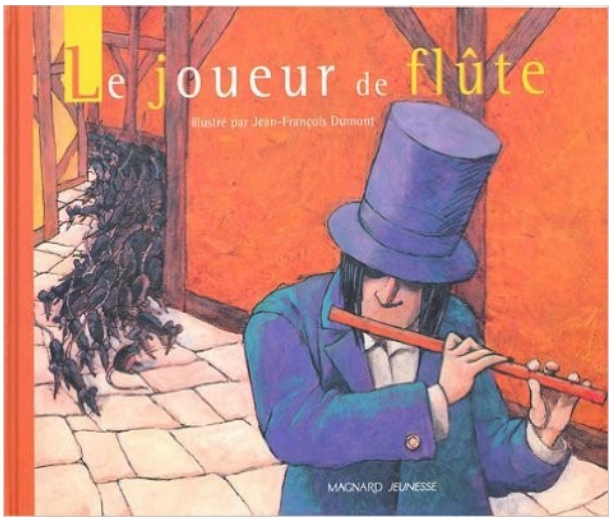

IV – Ar pezh-c'hoari savet gant Ar Vro Bagan

ENEZ al LEGUMAJ

1. Ar vuhez en enezenn. Ar gouerien o lakaat legumaj (hadañ, c'hwennat, dourañ, tennañ, kempenn,...) (doare Andivez Kerlouan). Gwerzhañ anezho. Gounit kalz a arc'hant. Gant an arc'hant prenañ traoù brao : ur c'harr-tan, ur vag, un ti, traoù en ti,... Brein eo o c'halon gant an arc'hant (kas kuit ar re baour).

2. Ar gedon o tont en enez ha debriñ al legumaj. Mantret eo an dud, o welet an distruj. Rivinet int. Petra ober ?

3. Klask meur a zoare evit lazhañ pe kas ar c'honifled kuit. Lakaat toulloù-trap, gripiji, lasoù-kroug. Isañ chas war o lerc'h. Ar chaseourien gant o fuzuilhoù... Netra ebet. Ne c'hellont ket pakañ ar gedon. Fallgalonet eo an dud.

4. Embann a ra ar maer dre bevar c'horn ar vro e vo roet 1000 pezh-aour d'an neb a gaso ar gedon kuit eus ar vro. Dont a ra un talabarder eus ar bagad d'en em ginnig, evit gounit ar mil pezh aour ha kaout ur sal er gumun evit ar bagad. Asantiñ a ra ar maer. Seniñ a ra an talabarder un ton brao-kenañ. Dont a ra ar gedon er-maez eus o zoulloù ha mont war e lerc'h. Kas a ra anezho er-maez eus an enezenn un dervezh reverdi vras. Sebezet eo an dud.

5. Laouen eo an dud. Gouel a zo ganto ha bec'h d'al labour diouzhtu. Hadañ, c'hwennat, rouesaat, kutuilh, kempenn, gwerzhañ, dont da vezañ pinvidik-mor adarre. Ha prenañ leun a draoù brao. Ha fae ganto war ar re baour.

6. Erru ar soner diwezhatoc'h, da c'houlenn e c'hopr hag ur sal evit ar bagad. Nac'h a ra ar maer hag ober goap outañ. Ur pezh aour nemetken a ro dezhañ ha kas anezhañ kuit.

7. Droug a sav er soner. En em lakaat a ra da seniñ er parkeier hag el liorzhoù. Dont a ra al legumaj er-maez eus an douar ha mont da heul ar soner. Kas a ra anezho er-maez eus an enezenn. An dud ne deuont ket a-benn da zelc'her anezho.

8. Ne gresk netra ebet ken en enez. Kraz eo an douar. Paour ar re zo bet pinvidik. En ur vro all – ar Menez Are ? – emañ ar soner hag al legumaj o tañsal hag o kanañ laouen.

V – An danvez studi

Estreget dudi e c'heller kaout danvez studi gant ar pezh-c'hoari:

1. Ar vojenn a orin.
2. Ar gontadenn gant ar vreudeur Grimm
3. Ar gontadenn vrezhoneg
4. Al labour-douar, al legumaj (bleunioù a c'heller lakaat ivez)
5. Ar c'honifled
6. Ar gouerien
7. Ar soner fleüt (pe bombard); lec'h an arzour hag a ar sevenadur er gevredigezh.
8. Peseurt kentel a zo er pezh-c'hoari

...

VI – Fichenn deknik

- Padout a ra **50 munutenn.**
- Evit ar vugale **6 vloaz / 11 vloaz**.
- E **brezhoneg** pe e **galleg** (gant un tammig brezhoneg) e c'hell bezañ displeget.
- Gant pevar **c'homedian** hag **un teknikour**.

Titouroù:
AR VRO BAGAN
Tachenn labour an Hellez
29880 PLOUGERNE

Pellgomz: 02.98.04.50.06
Mail: arvrobagan@orange.fr